

1933

M

Lapuan Hämeenniemen kividautinen asuinpaikka.

Kertomukseen kuuluu H.M.l. 9740:1-20,
2 karttaa ja 2 valokuvaa (lev. 8981-82),
luettelo aikaisemmista löydöistä ja jäljennös
opettaja Vihtori Latvamäen v. 1930 lähettä-
mistä löytötiedoista. *Kertomukseen liitetty
N. 1935 3:s valokuva (lev. 10 213).*

Pohjanmaan historialliseen museoon Vaasaan on vv. 1919-1920
tullut Lapuan Tiistenjoen Hämeenniemestä useampia kivikauden esi-
neitä (n:ot 3620-22, 3629-30, 3858, 3860-61), joiden joukossa
yksi skandinavinen monikulmainen reikäkirves, tyyppinsä ainoa edus-
taja Suomessa, ja 2 liuskerengasta. Löydökset ovat olleet Kan-
sallismuseossa valokuvattavina (lev. 7679-81), ja niiden johdosta
pyydettiin ja saatiin lisätietoja löytöpaikasta museon kirjeen-
vaihtajalta, Tiistenjoen Paavolan kansakoulun opettajalta, Vihtori
Latvamäeltä (liite II). Myöhemmin on opettaja Latvamäki lähettä-
nyt museoon paikalta uusia löydöksiä (Kansallism. 9195, 9599:1-2,
9752:1-2), joiden joukossa on myös yksi liuskerengas.

Löytöjen runsaus viittasi asuinpaikkaan, liuskerenkaat nimen-
omaan tyypillisen tahi rappeutuneen kampakeramiikan aikuiseen. Ja
löytöpaikan korkeus yli meren pinnan, jonka Lapuanjoen profiilin
ja rantatörmän korkeudesta saadun tiedon mukaan saattoi ennakoita
laskea likimain 60 m:ksi, sattui juuri niille kohdin, josta tä-
män aikuisia merenranta-asuinpaikkoja oli odotettavissa. Suunnil-
leen tämän ikäiseksi oli arvioitava myös paikalta löydetty Ruot-
sista tuotu reikäkirves (vrt. Eurasia VIII, s. 12 seur.). Näi-
den kronologisesti tärkeiden johtopäätelmien tarkistamista varten
oli tutkimus löytöpaikalla tarpeen.

Tiistenjoen laajan kylän keskus omine kirkkoineen sijaitsee

15 km Lapuan asemalta Lapuanjoen vartta ylös- eli kaakkoonpäin. Hämeenniemen talo on Tiistenjoen kirkolta kilometrin verran ylöspäin, Lapuanjoen pohjoisrannalla, Hakelankosken yläosan kohdilla ja melkein Hakelan sillan korvassa. Talo, joka kuuluu Tiistenjoen Topparin n:oon 5, on eroitettu isossajaossa n. 30 v. sitten. Löytöpelto on talosta eteläkaakkoon sijaitsevalla jokiniemellä ja nimeltään Niemipelto eli Koskenniemi. Maanlaatu siinä on hienoa hiekkaa, paikoin melkein hiesua. Jokitörmän korkeus on n. 6 - 7 m. Pellon lounaisin sarka, josta enimmät löydöt, m.m. juuri reikäkirves ja liuskerenkaat, olivat tulleet esiin, kasvoi parhaallaan kauraa, joka ei vielä ollut leikkuuvalmista. Kaivuksiin siinä ei ollut siis tilaisuutta. Mutta kaurasaran länsipuolella oli jokitörmän päällä kapea kaistale viljelemätöntä maata. Siihen kaivettiin, n. 10 m reikäkirveen löytökohdaksi osoitetulta paikalta lounaaseen,

koekuoppa 1 (valok. 2). Joen yli johtava silta oli aikaisemmin ollut vähän nykyistään ylempänä ja sillalle johtava ajotie, jonka kohta paikoin oli vielä heikosti näkyvissä, oli kulkenut koekuopan paikan ylitse. Kuopan suuruus oli 1,25 x 1,25 m. Ylinnä oli likaista pintamaata 5 cm, sen alla oli 20 - 25 cm ruskeahkoa hiekkaa, sen alla alkoi vaalea, osaksi ruostetäpläinen koskematon hiesu. Ruskeasta hiekasta löydettiin iskos venäläistä piitä ja 14 saviastianmurua, koristeista päättäen kampakkeramiikkaa, tyyliasteita II:2 ja III:1 (9740:1-2). Korkeus yli meren pinnan on 58,65 m.

Koekuoppa 1 a kaivettiin heti kuopan 1 länsipuolelle, jokitörmän rinteeseen. Maaperä oli hiesua. Kulttuurikerrosta saattoi varmuudella havaita vain aivan kuopan yläreunassa. Löytöjä: 5 saviastianpalaa, tyyppillistä kampakkeramiikkaa (9740:3). Kuopan alareunan korkeus yli meren pinnan 57,94 m. Löydöt ja maakin voivat tässä olla alaspäin vyöryneitä, esim. tietä tasoitettaessa, tahi jokiuoman syntyessä, mikä lienee tapahtunut pääasiassa vasta asuinpaikan ajan jälkeen.

Edellä mainitun Niemipellon lounaisimman kaurasaran koillis-

puoliseen sarkaan, josta sato oli jo korjattu, kaivettiin myös koekuoppia:

Koekuoppa 2 kaivettiin saran alapäähän, jokitörmän päälle, n. 30 m:n päähän kaakkoon reikäkirveen löytökohdasta. Koko 1,0 x 1,4 m. Hiekka oli karkeampaa kuin edellisissä koekuopissa. Peltomullan alla, jota oli vain 5 - 10 cm, oli kuokokseen osittain sekoittunutta ruskeaa kulttuurikerrosta n. 15 - 20 cm paksulta. Löytöjä: iskos venäläistä piitä, kvartsiesine, 2 kvartsi-iskosta, 4 saviastianmuru tyypillistä kampakeramiikkaa (9740:4-7), jonka lisäksi hiekassa huomattiin joku aivan pieni palanut luumuru. Korkeus yli meren pinnan $58,74$ m.

Koekuoppa 2 a kaivettiin peltosaran alapään ulkopuolelle, jokitörmän rinteeseen yläosaan, koekuopasta 2 n. 3,5 m SSE. Siinä oli ylinnä katajanjuurimultaa 25 - 30 cm, sitten alkoi hieno, puhdas, kellanruskea hieta. Löytöjä ei tullut. Kuopan yläreunan korkeus yli meren pinnan $58,54$ m.

Koekuoppa 3, samassa peltosarassa kuin koekuoppa 2, siitä n. 5 m pohjoisluoteeseen. Peltomultaa 15-25 cm, sitten heikkoja jälkiä kulttuurikerroksesta. Kuopan pohjoissyryssä oli hiiltä ruskeassa hiekassa 25-35 cm syvässä. Löytöjä: kvartsi-iskos (9740:11). Korkeus yli meren p. $58,93$ m.

Koekuoppien 2 ja 3 väliltä ja ympäriltä otettiin talteen pellon pinnalta huono kvartsikaavin, 2 kvartsi-iskosta ja saviastianmuru (9740:8-10).

Koekuoppa 4, samassa sarassa kuin kuopat 2 ja 3, jälkimäisestä noin 5 m pohjoisluoteeseen. Peltomultaa 20-40 cm, sen alla kulttuurikerrosta joku riipe jäljellä. Peltomullasta löytyi 2 kvartsi-iskosta (9740:12), syvempää ei mitään, ellei paria punamultanokareita oteta lukuun. Korkeus yli meren p. $58,97$ m.

Koekuoppa 5, edellisestä n. 10 m pohjoisluoteeseen. Peltomultaa n. 30 cm, sen alla karkeaa hietaa, joka heti peltomullan alla oli n. 5 cm vahvasti ruskeata ja kulttuurikerroksen luontoista. Tästä ruskeasta kerroksesta löytyi kampakoristeinen saviastianmuru (9740:13). Korkeus yli meren p. $59,10$ m.

Koekuoppa 6, edellisestä n. 10 m pohjoisluoteeseen. Peltomultaa

30-35 cm, sen alla ruskea, ylinnä tummemman värinen hiesu, joka kohta vaaleni alaspäin. Löytöjä ei tavattu, mutta pellon pinnalla lähellä kuoppaa huomattiin pieni kvartsisärö.

Ylemmäksi samalle saralle 10 ja 20 m:n päähän koekuopasta 6 kaivetut kuopat jäivät tuloksettomiksi ja jätettiin numeroimatta. Maanlaatu niiden kohdalla oli hiesua.

Sen jälkeen ryhdyttiin kaivamaan koekuoppia pellon alareunaa myöten itäkoilliseen päin.

Koekuoppa 7 kaivettiin perunamaahan n. 10 m kuopasta 3 itäkoilliseen. Peltomultaa n. 20 cm, sen alla 15-20 cm väkevänpuoleista, osaksi punertavaa ja hiilensekaista kulttuurikerrosta. Maanlaatu oli pinnemmalla hietaa, alempana vaaleaa hiesua.

Löytöjä: retushoitu kvartsipala, 1 kivilaji- ja 8 kvartsi-iskosta sekä 9 saviastianmurua tyypillistä kampakeramiikkaa (9740:14-16). Korkeus yli meren p. $59,05$ m.

Koekuoppa 8, edellisestä itään n. 16 m, Hämeenniemen riihen joen puoleisen päädyn kohdalla, jokitörmän päällä. Pinnalla 15-20 cm katajanjuurimultaa, sen alla koskemattoman näköinen hiesu. Löytöjä: isketyn pienen kvartsilastun siru pintamullasta (9740:17). Korkeus yli meren pinnan $58,92$ m.

Koekuoppa 9, n. 12 m itäkoilliseen koekuopasta 8, jokitörmän päällä. Peltomultaa n. 15-20 cm, sitten ruskeata hiesua, joka ei kuitenkaan vaikuttanut kulttuurikerrokselta, 10-15 cm; alinna vaaleata hiesua. Löytöjä: 4 saviastianmurua tyypillistä kampakeramiikkaa (9740:18). Korkeus yli meren pinnan $59,07$ m.

Koekuoppa 10, edellisestä itään n. 18 m, melkein jokitörmällä. Maaperä savimaista hiesua. Ei kulttuurikerrosta. Löytöjä: saviastianmuru (9740:19). Korkeus yli meren pinnan $58,91$ m.

Täältä vielä koilliseen päin, 5:nneltä saralta riihestä lukien, on allekirjoittaneen paikalla käynnin jälkeen löydetty pohjalainen kirves ja pyöreä reikäkivi (9752:1-2), joten asuinpaikka-alue jatkuu ehkä koekuopista 9 - 10 vielä kappaleen matkaa jokivartta ylöspäin.

Kivikautinen asuinpaikka saatiin siis Hämeenniemen Niemipelolla selvästi todetuksi, niin peltoviljelyksen turmelema kuin

se jo olikin. Keramiikasta päättäen se on pääasiassa nuoremman tyyppillisen kampakeramiikan ja vähältä osaltaan alkavan rappeutuneen kampakeramiikan (tyyliasteiden II:2 ja III:1) ajalta. Asuinpaikalta tavattu monikulmainen reikäkirves, skandinavi-nen tuontikappale ja tyyppinsä ainoa edustaja Suomessa, on hyvin todennäköisesti samanikäinen asuinpaikkalöytöjen kanssa. Tätä kirvestyyppiä on nimittäin pidettävä veneenmuotoisia vasara-kirveitä vanhempana ja se kuuluu kulttuurimuotoon, jonka vertailevien keramiikatutkimusten nojalla voi arvioida suunnilleen tyyppillisen kampakeramiikan kanssa samanaikaiseksi (Acta archaeologica I, s. 218, 219 s., Eurasia VIII, s. 12 s.). Ruotsissa näyttää kirvestyyppi eläneen, päättäen eräistä siitä ruotsalaisiin veneenmuotoisiin kirveisiin periytyneistä piirteistä, aina vasarakirveskulttuurin aikaan asti. Suomeen kotiutuneen liikku-
kuvan ja sinne tänne jälkiä itsestään ripotelleen vasarakirves-
kulttuurin kirveitä on kyllä^{kin} usein löydetty kampakeramisilta asuinpaikoiltamme, ilmeisesti asutusta myöhemmin näille paikoille, m.m. hiekkamaihin tapahtuneiden hautausten kautta, joutuneina. Mutta Hämeenniemen asuinpaikalle eksynyttä vierasta skandinavista kirvestä ei voi selvittää yhtä luontevasti satunnaisesti eri-
aikaiseksi lisäksi. Todennäköisintä on, että se kuuluu asuin-
paikkalöytöihin ja on, kuten muutenkin joltisellakin varmuudella saattaa päätellä, yhdenikäinen niiden kanssa. Viitattakoon tässä myös suhteellisen useihin Etelä-Pohjanmaalta löydettyihin skandinavisiin importti-esineihin, m.m. kahteen Lapuan-Kauhavan Hatunluoman asuinpaikka-alueelta tavattuun T:n muotoiseen esineeseen (Ailio, Wohnplatzfunde II, taul. 7:27, ja 9048:8).

Koekuopat näyttävät, että asutusalue käsittää etupäässä Niemipellon kärkiosan. Niemen tyviosa oli jo kulttuurikerrokse-
tonta. Asuinpaikka jää siis alaltaan tavallista pienemmäksi. Ehkäpä on Lapuanjoen uoma, aikanaan syvemmälle syöpyessään, hävittänyt siitä osan. Paikan asutuksen täytyy olettaa johtuvan niiltä ajoilta, jolloin se oli meren rantana. Lähimpien kampa-
keramisten asuinpaikkojen korkeusmitat tukevat nimittäin tällais-
ta käsitystä. Ilmajoen Piirtolan, keramiikastaan päättäen saman-

ikäisen asuinpaikan alaraja on ~~nimitään~~ 57 m, vastaten arviolta 56,5 m:n merenrantaa. Hämeenniemen kohdilla on jo oletettava vähän isompaa maankohoamista ja sen mukaan myös hieman isompia korkeuslukuja. Jos jätämme koekuopan ^{la} ilmeisesti vyöryneet löydöt lukuunottamatta, saadaan ⁿⁱⁱⁿ löytöjen alarajaksi n. ⁷58,5 m, mikä vastaisi n. ⁷58 - ⁶57,5:n m:n merenrantaa. [Lapuan Hatunluoman asuinpaikka on taas, päättäen vähäisistä keramiikkalöydöistään, joissa tyypillisen kampakeramikan ominaisuuksia on enää tuskin ensinkään nähtävissä, sekä Ilmajoen Piirtolaa että Lapuan Hämeennientä ^{vähän} nuoremmalta ajalta. Sen aikuinen ranta-
viiva onkin, sen hieman pohjoisemmasta asemasta huolimatta, alempana kuin Hämeenniemen, n. 56,5:n m:n korkeuskäyrän kohdilla.] Hämeenniemen monikulmaisen kirveen kronologian kannalta on mielenkiintoista merkitä tähän myös lähimmän tunnetun vasarakirveskulttuurin haudan, nim. Kauhavan Perttulanmäen, korkeus, 52 m yli meren pinnan (SM 1931-32, s. 13 s.).

Kun Lapuanjoki on asuinpaikan kohdalla ja siitä jatkuvasti ylöspäin hyvin koskista sekä nousee hyvin nopeasti - Mäkelänkosken yläpuolella sen pinta on jo kohonnut yli 61 metrin - näyttää Hämeenniemen asuinpaikka niinä aikoina, jolloin se oli asuttu eli n. ⁷58 - ⁶57:n meren pinnan aikana, sijainneen jotakuinkin Lapuanjoen suulla.

Korkeusmittaus aloitettiin Lapuanjoen Topparinkosken alisesta suvannosta, jossa vedenpinta Tie- ja vesirakennusten hallituksessa säilytetyn, v. 1923 laaditun Lapuanjoen profiilin mukaan on ^{19/}45,66 m yli meren pinnan. Jokea ei ole, mikäli minulle ilmoitettiin, viimeisten kymmenen vuoden aikana näiltä kohdin perkatu, ja mittauspäivän vedenpinta arvioitiin normaaliksi ("tavalliseksi kesävedeksi"). Asuinpaikka-alueen korkeudeksi tuli n. ⁵⁸59,10 - ⁵⁷58,50 (⁵⁶57,94) m. Tarkemmat korkeusmitat ilmoitettiin jo koekuoppaselostusten kohdilla. (Matkan varrella merkittiin m.m. Tiistenjoen kirkkoaitauksen lounaisnurkan kohdilla ^{2/}63,39 m:n ja luoteisnurkan kohdilla ^{1/}62,93 m:n korkeus.) Vastaisien tutkimusten varalta mitattiin Hämeenniemen palstan rajapyykin n: on 68 keski-kiven huippu, jonka korkeudeksi saatiin ^{58/}57,70 m yli meren

** Oli kiintenkäsi ilmeisesti n. 50 cm alempana kuin
mai. aikaisemman Valdemar Ahlblad'n mittauksen
perustuvan profiilin mukaan. Profiilin korkeusluku on ^{oleva} 45.20.
Vaakitus v. 1923 al. korkeusluku siis 44.66.*

*Uuden Etelä.
Pääosan pöi.
Joen suulta.*

pinnan.

Tutkimukset paikalla suoritettiin elokuun 29 ja 30 p. 1933.

Aarne Ayräpää.

V. 1935 Lapuan Tiistenjoen Myllymäen kivitautien
asuinpaikan tutkimuksissa suoritettu vaakitus-
mukaan, joka perustuu om. Hydrografista Toimis-
toista saatuihin tarkistettuihin tietoisiin, on Lämien-
niemen asuinpaikan korkeusluovut kaikkien
alennettava 1 m:llä. H:ki 18.7.1936

Aarne Ayräpää.

Korkeusmittauksista tarkemmin Riihimäen kivi-
tautien asuinpaikan tutkimus kertomuksessa v:ltä 1935
(Lapuan laskussa).

lev. 8981

1. Hämeenniemen kivikautinen asuin-
paikka luoteesta Hakolan sillan
korvasta (x = Poly. hist. museo 3858:n löytöpaikka).

lev. 8982

2. Näköala löytöpaikalta länsiluotee-
seen; etualalla koekuoppa 1. Taalam-
pana Hakolan silta ja faustalla va-
semmalla Tiisterijoen kirkko Topparin
kankaalla.

10213.

3. Hämeenniemen kivikautisen a
suvipaikka jokeenkin etelästä joen
eteläpuolelta. Joen takana vasemmalla
Hämeenniemen rakennuksia, keskellä
Niemiopelto (• vasen kivien löytökoh-
ta), oikealla puitten takana Hämeen-
niemen rühi. Vrt. v:n 1933 kerto-
muksen karttoihin ja valokuvien.

Valok. 3. 9. 1935
(Nyöhempi liite kaivausker-
tomuksen v. ta 1933).

Kartta 1.

LAPUA. TIISTENJOEN KYLÄ.
HÄMEENNIEMEN KIVIKAUTI-
NEN ASUINPAIKKA

Hämeenniemi 1. Topparin
N:o 55 Falon kartasta jäl-
jentänyt 30.8.1933 A. Nyrägrää.

× REIKÄKIRVEEN VAASAN M. 3858
LÖYTYPAIKKA
--- KUEKUOPAT 1-10.
Linja A-B ks. kartta 2.

Metr. 0 100 200 300 400 500
1:8.000.

Kartta 2

LAPUA
TIISTENJOEN KYLÄ
HÄMEENNIEMEN
KIVIKAUTINEN ASUIN-
PAIKKA.

KOEKUOPPIEN ASEMA
KARTAN 1
LINJA A-B verna
ten.

1cm = 10m
(1:1000)

A. Nyrägrää
30.8.1933.

